

УДК 930.2:929(477)''1951/2023''Л.Войтович
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2025.26.4949>

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БІОГРАФІЯ ЛЕОНТІЯ ВОЙТОВИЧА (стенограма наукового семінару за 2016 р. в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича)

Іванна ПАПА

Український католицький університет
катедра історії Гуманітарного факультету, Бібліотека
вул. Л. Свенціцького 17, Львів, 79011, Україна
e-mail: ivannapapa@ucu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-6626-4450

Стаття є стенограмою наукового семінару, який відбувся 21 квітня 2016 р. за участі світлої пам'яті професора Леонтія Войтовича. Захід був організований відділом української літератури Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Радою молодих учених Інституту у жанрі інтелектуальної біографії. Стенограму доповнено вступом та примітками з біографічною і бібліографічною інформацією. Стенограма доповнює збережений аудіозапис заходу. Текст відкриває багатогранну постать вченого та чинники (місця, ідеї та людей), які сприяли його формуванню як особистості так і історика. Зокрема, під час заходу Леонтій Войтович згадував про таких важливих для нього постатей як свого вчителя – Ярослава Ісаєвича, подружжя митців – Євгена Безніска та Теодозію Бриж, талановитого літератора Миколу Вінграновського, вчительку історії – Галину Плетінь, своїх рідних – батьків, дружину Єву, дочку Наталю та внуків. Також науковець відзначив такі міста, які вплинули на його формування – Львів, Миколаїв на р. Дністер, Берегово, Краків, Санкт-Петербург. Серед важливих ідей та подій, які мали формуюче значення, науковець виокремив фаталізм вікінгів і військову історію, поезію (творчість Франсуа Війона та Артюра Рембо), музику (творчість Антоніо Вівальді), популяризацію історії, зокрема, через художню літературу (приклади В. Шекспіра, М. Вінграновського і власні спроби). Також у тексті наявні міркування про стан українського наукового середовища, виклики та труднощі, нове покоління вчених (“кактусів”), освітні реформи та перспективи. Наявність технічної освіти, досвід управлінської роботи та доволі пізній прихід в історію були і викликом, і перевагою для вченого – це відобразилося у суворій дисципліні щодо проведення досліджень, надзвичайній працелюбності і скрупульозності та вмінні налагоджувати контакти з людьми. Науковець наголошував на складності професії історика, якому у дослідженні варто послуговуватися методологією як слідчих, так і математиків. Цінність тексту полягає у фіксації міркувань самого вченого про себе та середовище і час, в якому йому довелося жити.

Ключові слова: Леонтій Войтович, інтелектуальна біографія, медієвістика, історіографія, історики, історія України.

Леонтій Вікторович Войтович (16.05.1951–7.02.2023) – відомий український історик-медієвіст та генеалог, автор понад 550 публікацій, здійснив колосальну роботу з дослідження та популяризації середньовічної історії України та її еліт. Неодноразово численний доробок вченого аналізували колеги¹, а у 2021 р. чи не останній прижиттєвий дбайливий біобібліографічний огляд здійснив його учень – Ілля Паршин². Також колеги залишили низку публікацій про науковця та його дослідження (часто до ювілеїв та річниць)³. Смерть професора Л. Войтовича від важкої хвороби стала непоправною втратою і для рідних, й для наукової спільноти. Усвідомлення усієї глибини цієї втрати можливе через подальший аналіз наукової спадщини у розрізі ключових сфер зацікавлення вченого – князівської генеалогії, історії Галицько-Волинського князівства, військової справи та інших⁴.

¹ Назар Зубашевський, Сергій Козловський, “Бібліографія Леонтія Войтовича,” у книзі *Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, Вип. 20, (Львів, 2011), 30–54; Ілля Паршин, *Леонтій Войтович. Публікації 1975–2016 років*. (Львів, 2016).

² Ілля Паршин, “Леонтій Войтович: “Не заплачу стражданню й горю мита”,” Наукові праці Леонтія Войтовича”, у книзі Леонтій Войтович, *Княжа доба на Русі (837–1492). Т. 1. Становлення імперії Русь (837–1054)*. (Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2021), 7–60.

³ Ольга Щодра, “Історичні дослідження Леонтія Войтовича,” у книзі *Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 20, (Львів, 2011), 15–29; Микола Литвин, “Леонтій Войтович: вірний лицар музи Клію,” у книзі *Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 20, (Львів, 2011), 5–14; Олександр Целуйко, “Леонтій Войтович: успраді гину біля водограю,” у книзі Леонтій Войтович, *Галицько-волинські етюди*. (Біла Церква, 2011), 5–9; Олександр Головка, Сергій Лиман, “Лев у науці, лев у житті (до 70-ті річчя Леонтія Вікторовича Войтовича),” *Ucrainica Mediaevalia*, vol. 4 (2021): 441-455.

⁴ Ігор Соляр, Мирослав Волошук, Людмила Баграк, Олександр Кащук, Сергій Козловський, Юрій Овсінський, Олег Файда, “In memorem. Войтович Леонтій Вікторович,” *Український історичний журнал*, № 2 (569) (2023): 236–244; Іванна Папа, “In memorem. Наукова спадщина Леонтія Войтовича: огляд студій з історії Галича, Галицького та Галицько-Волинського князівств,” у книзі *Галич. Збірник наукових праць*, за ред. А. Стасюка, Вип. 8, (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2023), 318–356.

Фото з конференції
(6–7 жовтня 2011 р.,
Львів–Тустань,
міжнародна наукова конференція
“Пам’ятки Тустані в контексті
освоєння Українських Карпат у
доісторичну добу та
в середньовіччі”).

Перші меморіальні читання пам’яті професора Л. Войтовича, які відбулися у Львові 16–17.05.2024 р. (змішаний формат проведення) стали важливим кроком для гідного вшанування та продовження справи дослідника⁵. Надзвичайно цінною була присутність рідних Леонтія Вікторовича – дружини пані Єви, дочки – Наталії Ощипок та наймолодшого внука Петра. Рідні привезли з собою декілька папок вченого з його робочими записами, щоб продемонструвати “робочу кухню” науковця і його відданість професії історика, якою він жив. В майбутньому родина планує передати рукописні матеріали вченого в один з львівських архівів для належного зберігання і доступу для дослідників.

Світлої пам’яті професор Л. Войтович був надзвичайно комунікабельною людиною і часто розповідав різні історії зі свого життя та історичної кар’єри. Тому кожен, хто мав за честь бути особисто знайомим з ним, тримає у пам’яті частинку спогадів, які формують багатогранну мозаїку інтелектуального образу вченого. Однак, окрім спогадів, надзвичайно важливим є також чи не єдиний збережений аудіозапис розповіді науковця про себе та свій шлях в історію⁶. Аудіозапис фіксує зустріч, яка відбулася 21 квітня 2016 року в рамках наукового семінару відділу української літератури Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України (20-те засідання) та за участі Ради молодих учених Інституту у жанрі інтелектуальної біографії (вільної бесіди з відомою людиною-гуманітарієм навколо тріади топос – тропос – антропос, тобто місць, ідей та людей, що впливали на її інтелектуальне становлення), що його започаткував Центр гуманітарних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка (детальний постеліз заходу є на сайті)⁷. Професор Л. Войтович став гостем третьої “Інтелектуальної біографії”. До організації, модерування та здійснення аудіозапису долучилися молоді працівники Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича – Данило Ільницький, Віктор Мартинюк та Ілля Паршин.

Цей текст є розчитаною стенограмою аудіозапису, доповненою коментарями та біографічною і бібліографічною інформацією. Він містить міркування самого дослідника про себе, середовище і епоху в якій довелося жити. Це дозволяє побачити різні грані інтелектуального портрету дослідника і глибше пізнати його наукову спадщину.

QR-код аудіозапису
із заходу 21.04.2016 р.

Афіша з заходу 21.04.2016 р.

⁵ В Університеті триває всеукраїнська наукова конференція “Історичні читання пам’яті професора Леонтія Войтовича”, Львівський університет, 17 травня 2024, отримано доступ 15 серпня 2024, https://lnu.edu.ua/v-universyteti-tryvaie-vseukrainska-naukova-konferentsiia-istorychni-chytannia-pam-iati-profesora-leontii-Voitovycha/?fbclid=IwY2xjawEskANleHRuA2F1bQIxMAABNHQr2nTtCXYf_c-HnbaWgqfLxbtMV0wvplk9Y-XVqgJdy8teFgXKo7ae5Q_aem_NhUNIVIBxUWa7kTmqm6XYw

⁶ Віктор, Мартинюк. Інтелектуальна біографія Леонтія Войтовича (семінар №20): [аудіозапис], *Internet Archive*, 10 травня 2016, отримано доступ 15 серпня 2024, <https://archive.org/details/20-Voitovych>.

⁷ Леонтій Войтович: інтелектуальна біографія, *Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича*, 28 квітня 2016, отримано доступ 15 серпня 2024, <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=626&fbclid=IwAR20RxCLdFL3t2QIPXDR8YxGS0PBRN6UVsbxgD40TBsXaviF12qKtTIFpAc>.

Данило Ільницький: *Пане Левко, в кожного свій шлях дізнання/пізнання якоїсь цікавої особистості чи видатного науковця. І здавалося би про Леонтія Войтовича можна дізнатися тільки від істориків. Але у мене все було зовсім навпаки. На цій мапі є згадано постать Євгена Безніска, відомого львівського художника. Саме від нього я дізнався про Вас. Він натхненно згадував про ще молодого Войтовича, який прийшов у журнал “Жовтень” і приніс туди свою першу публікацію, хоча не був ані аспірантом, ані випускником історичного факультету. І так розпочався Ваш шлях у історичну науку. Розкажіть більше про ці початки та що Вас пов’язує з Є. Безніском?*

Леонтій Вікторович: Життя сповнене випадковостей. Так само, як не можна все в історії пояснити різними закономірностями, дуже багато речей залежать від випадку.

Значна частина мешканців Галичини народилася в сім’ях, які зазнали репресій після Другої світової війни. Так склалося, що я Войтович і по татовій лінії, і по маминій (дві гілки Войтовичів – Перемишльська і Добромиська). Петро Войтович, рідний брат мого діда (Перемишльська гілка), був відомим скульптором, зокрема, працював над скульптурами на фасаді Львівської опери. Батьки мої були репресовані, кожен окремо. Народився я в м. Єманжелінську Челябінської губернії (Росія), за межею “Європа–Азія”. У 1956 р. вже батька не було і ми повернулися сюди. У школі таких як я було багато. І хлопці між собою говорили так: “Якщо ти підеш вступати туди, де в анкеті буде більше 16 питань, то у тебе, ймовірно, виникнуть якісь проблеми”.

Історією я захоплювався з раннього дитинства, фактично з перших класів школи. Завдяки тому, що в школі була непогана бібліотека, перед випуском мої знання історії були досить ґрунтовними. Але також добре мені давалася математика і фізика. Тому, коли у 1967 р. я вступав, переді мною був широкий вибір – майже всюди можна було подати документи і пройти “без грошей” (за виключенням медичних спеціальностей). Я прийшов в Університет і глянув на анкету на історичний факультет (56 питань!), відклав її і піднявся у “верхній” Університет. Так я потрапив у Львівську Політехніку на механіко-машинобудівний факультет, спеціальність “Автомобілі і трактори”. За результатами 5-ти вступних іспитів проф. Комаров відібрав нас у групу, як він казав, “де буде сплав математиків і механіків”, це була спеціалізація “Динаміка і міцність машин”.

Після закінчення я працював у цій галузі, зокрема, у філіалі Всесоюзного науково-дослідного інституту і паралельно щось писав. Через мого університетського друга я познайомився з дружиною Євгена Безніска⁸ – Теодозією Марківною Бриж⁹. Вона теж займалася скульптурою і на той час працювала над галереєю скульптур волинських князів для м. Володимир-Волинський (більшість з них не збереглися, бо були виготовлені з бетону)¹⁰. Тому її цікавила біографія цих історичних постатей. Я спеціально приїжджав у її майстерню на вул. Леся Мартовича. В цій майстерні періодично збирався цілий “клуб” львівської інтелектуальної еліти. І саме в результаті цього спілкування мене підштовхнули написати статтю про князя Романа і віднести її у тодішній журнал “Жовтень”. З різних причин статтю не було опубліковано, що виявилось на краще. Згодом ці матеріали, доопрацьовані, побачили світ у іншому виданні¹¹. Згодом Є. Безніско познайомив мене з Ярославом Дмитровичем Ісаєвичем¹², який на той час очолював Відділ історичних пам’яток. До того, з ким би я не зустрічався (наприклад, проф. Зімін О. О. в Москві), всі мені казали, що для ведення історичних досліджень треба закінчити історичний факультет. На той момент я був головним інженером великого підприємства (5,5 тис. працівників) і мені вже не хотілося знову ставати студентом, також у мене вже було багато напрацювань. Коли я прийшов до професора Я. Ісаєвича, мене цікавив слов’янський етногенез. Він порадив відкласти цю тему, аргументувавши, що нею можуть займатися лише академіки, бо не існує

⁸ Безніско Євген (1937–2015) – український графік та живописець (Мирослава Товкало, “Безніско Євген,” у книзі *Енциклопедія Львова*, ред. А. Козицький та І. Підкова, Т. 1: А–Г, (Львів: Літопис, 2007), 200–201).

⁹ Бриж Теодозія (1929–1999) – українська скульпторка (Лариса Безніско, “Бриж Теодозія,” у книзі *Енциклопедія Львова*, ред. А. Козицький та І. Підкова, Т. 1: А–Г, (Львів: Літопис, 2007), 285–286).

¹⁰ Детальніше про скульптури: Світлана Федонюк, “Наче з інших світів: історія скульптур Володимира-Волинського,” *Волинські новини: перше інформаційне агентство*, 7 жовтня 2016, отримано доступ 15 серпня 2024, <https://www.volynnews.com/news/culture/nache-z-inshykh-svitiv-istoriia-skulptur-volodymyra-volynskoho/>; Людмила Марчук, *Теодозія Бриж: скульптор і скульптура в рамках доби*. (Рівне: Волинські обереги, 2023).

¹¹ Леонтій Войтович, “Зоря князя Романа,” *Літопис Червоної Калини*, № 2, (1991): 32–35.

¹² Ісаєвич Ярослав (1936–2010) – український історик, вчитель Леонтія Войтовича (Віктор Даниленко, “Ісаєвич Ярослав Дмитрович”, у книзі *Енциклопедія історії України*, редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін., Т. 3: Е–Й. (Київ: Наукова думка, 2005), 536).

двох істориків, які б мали спільну думку щодо питань етногенезу. А академіки мають право висувати найрізноманітніші гіпотези (в цей час вийшла нова книга Бориса Рибаківа [Язычество древней Руси, Москва, 1987], де прабатьківщина слов'ян простягалася від р. Волги до р. Рейну, а міг же розмістити її і до Піренеїв). Я спробував запропонувати історію козаків, що він також відкинув через брак класичної історичної освіти. Він скерував мене у генеалогію, зокрема, Рюриковичів. Після Миколи Баумгартена¹³ цією тематикою майже ніхто не займався, публікацій обмаль, тому це добре поле для досліджень, в якому немає жорсткої конкуренції. Так ми почали працювати разом і почали з'являтися мої перші публікації. Згодом Я. Ісаєвич наголосив, щоб мене сприймали серйозно в цій ділянці – важливо захистити дисертацію. Кандидатські іспити у мене приймали Стеблій Феодосій Іванович¹⁴ та Купчинський Олег Анатолійович¹⁵. Згодом була перша дисертація¹⁶, а пізніше на основі доопрацьованої монографії “Князівські династії Східної Європи”¹⁷ – докторська дисертація¹⁸. У цей час я залишив роботу в Миколаївській райдержадміністрації Львівської області, вакансій у Інституті українознавства не було. Декан історичного факультету – Шуст Роман Мар’янович запросив мене на історичний факультет, так як спеціалістів по медієвістиці не було, а він прагнув зберегти цей напрямок. Таким чином, з 2001 р. я став професором кафедри давньої історії України та допоміжних історичних дисциплін, а з 2006 р. – завідувачем кафедри історії середніх віків і візантиністики.

Данило Ільницький: *Пане Левко, чи можете розповісти трохи більше про Вашого вчителя – Ярослава Дмитровича Ісаєвича. Якраз на сторінках, наприклад, Historians.in.ua, всі, хто знали його, діляться спогадами¹⁹. З них складається враження, що це був один з найголовніших інтелектуалів у Львові. Які є Ваші візії приватного спілкування з Я. Ісаєвичем? Ким він був для Вас, для Львова і в масштабі України?*

Леонтій Вікторович: Для мене особисто Я. Ісаєвич відіграв надзвичайно велику роль. Ми почали працювати разом одразу після кількох спільних розмов. Я усвідомлюю, що без цієї підтримки ніхто б на початках не сприймав би серйозно нічого з того, що я писав. З 1985 р. ми спілкувалися часто, тісно і багато. Безперечно він був інтелектуалом “старого зразка”. Сьогодні у нас починає переважати “американська” система. Що я маю на увазі – спілкуючись зі студентами на парах чи на іспитах, вони розповідають мені, що, до прикладу, займаються 20 століттям і їм не потрібно знати, що була Столітня війна, Хрестові походи і т.д. Я. Ісаєвич належав до тієї когорти дослідників, які знали на різних історичних періодах, розумілися в літературі та мистецтві, і були переконані, що без цього широкого контексту неможливо бути добрим істориком. Він не уявляв, як можна братися за історичні дослідження, не розуміючи елементарних речей з інших епох. Також Я. Ісаєвич мав талант до мов. Одного разу приніс мені статтю, я дивлюсь, вона іспанською і кажу, що не читаю цією мовою. На що він відповів, що стаття португальською і це дуже легка мова, тому статтю треба прочитати обов’язково, бо в ній згадуються торгові контакти Львова і Кошице в 14 ст. Я. Ісаєвичу не пощастило в тому, що його кращі творчі роки припали на період, коли не можна було працювати над тим, що потрібно.

¹³ Микола Олександрович Баумгартен (1867–1939) – російський історик, генеалог, фахівець з генеалогії Рюриковичів.

¹⁴ Стеблій Феодосій Іванович (1931–) – український історик, фахівець з історії України 19 ст. (*Феодосій Стеблій (1994–2009): біобібліографічний покажчик*, укл. Оксана Галевич, (Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010).

¹⁵ Купчинський Олег Анатолійович (1934–) – український історик та філолог, фахівець з середньовічної історії України, історії української мови, архівознавства та спеціальних історичних дисциплін (Ігор Гирич, “Купчинський Олег Антонович,” у книзі *Енциклопедія історії України*, редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін., Т. 5: Кон-Кю, (Київ: Наукова думка, 2009), 506).

¹⁶ Леонтій Войтович, *Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст.: історико-генеалогічне дослідження: дисертація на здобуття наук. ступеня кандидата історичних наук*. (Львів, 1994); Леонтій Войтович, *Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст.: історико-генеалогічне дослідження: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук*. (Львів, 1994).

¹⁷ Леонтій Войтович, *Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження*. (Львів, 2000).

¹⁸ Леонтій Войтович, *Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук*. (Львів, 2001).

¹⁹ Віктор Заруба, “Листи зі Львова [Пам’яті Ярослава Ісаєвича],” *Histor!ans*, 15 березня 2016, отримано доступ 15 серпня 2024, <https://www.historians.in.ua/index.php/en/institutsiji-istorichnoji-nauki-v-ukrajini/1834-viktor-zaruba-lysty-zilvova-pam-iati-yaroslava-isaievycha>; Володимир Пришляк, “Ярослав Ісаєвич: nomen est omen,” *Histor!ans*, 15 квітня 2016, отримано доступ 15 серпня 2024, <https://www.historians.in.ua/index.php/en/institutsiji-istorichnoji-nauki-v-ukrajini/1859-volodymyr-pryshliak-yaroslav-isayevych-nomen-est-omen>; Віктор Остапчук, “Мій земляк Ярослав Ісаєвич,” *Histor!ans*, 19 квітня 2016, отримано доступ 15 серпня 2024, <https://www.historians.in.ua/index.php/en/avtorska-kolonka/1875-viktor-ostapchuk-mii-zemlyak-yaroslav-isaievych>.

Молодь тепер цього не зрозуміє. Він багато писав про Івана Федорова, а потім якийсь період тільки займався джерелами, бо написати щось вартісне, щоб це потім опублікували, було в той час неможливо. Навіть докторську дисертацію про книгодрукування він не міг захистити в Україні, треба було їхати до Москви. Тут чимось схожа ситуація з публікацією праці І. Крип'якевича "Галицько-Волинське князівство", яку старанням Я. Ісаєвича двічі було опубліковано (1984 та 1999 рр.)²⁰. У Києві її не пропустили, хоча сам І. Крип'якевич писав її з огляду на цензуру. Наприклад, в книзі цитувалася праця Мирона Кордуби, видана у 1941 р. в Кракові, використання її було кривою, а не згадати її було неможливо²¹. Тому в публікації змінили рік видання на 1911 р. і в разі зауваження пояснили б це помилкою секретарки під час набору тексту на друкарській машинці²². Окрім цензури, будь-які правки в такому тексті, зокрема, в примітках, вимагали рахувати кількість літер, які викидалися чи додавалися і враховувати, чи відредагований текст вміщується на сторінці. В іншому випадку зміни треба було вносити всюди і той, хто вказував на помилку чи рекомендував правки, мимоволі ставав ворогом. Хоча зараз, завдяки наявності комп'ютерів, ми з радістю даємо свої тексти на вичитку та редагування. Це був важкий час. А у той період, коли вже можна було фактично все, Ярослав Дмитрович вже почав хворіти і багато часу забирала адміністративна робота. Якщо людина бере на себе керівництво чи то факультетом, чи інститутом, то вона вже деякою мірою ставить на собі "хрест" як на вченому, бо ця робота забирала багато ресурсу. Мені здається, що йому як вченому не вдалося реалізувати свій потенціал навіть на 30 %. І найбільша трагедія полягає в тому, що і Я. Ісаєвичу, і Я. Дашкевичу так і не вдалося за життя реалізувати задум видання енциклопедії та академічного видання історії Галицько-Волинського князівства. Ми у відділі історії середніх віків тут в Інституті намагаємось виконати цю роботу, але без них двох вона, звичайно, не буде такого рівня. Хоча, я дуже сподіваюся на молодшу генерацію дослідників, якій це і усі інші завдання будуть під силу.

Данило Ільницький: Наступне моє питання стосуватиметься Вашого досить пізнього приходу не в науковий, а в академічний світ. І для нас, молоді генерації, це виглядає досить дивно, адже наш шлях був іншим: студент, аспірант, захист і т. д. Розкажіть більше про Ваш шлях.

Леонтій Вікторович: Своїх колег-доцентів на кафедрі, знаю, що вони на мене не ображаються (найстаршому з них ледве є 40 років), я називаю "кактусами". Чому саме кактусами, бо кожен вважає себе непізнаним генієм і є "найжаченим", вважає себе неправильно оціненим. Я кажу, що їхній шлях був надто гладкий (студентство, аспірантура, захист) і уявлення про зміст життя як виставлення двійок студентам чи змагання, хто грізніший, є доволі хибним. Історики, зазвичай, живуть дуже довго. А, наприклад, поети – ні. Як казав колись мені Вінграновський, а також Артюр Рембо стверджував, що живуть до 38 років. А коли у А. Рембо брали інтерв'ю, він сказав, що знав такого поета (А. Рембо) колись, і хоч він живий, але поет вже помер давно. Це зрозуміла ситуація, адже поезія вимагає широкого спектру емоцій. А історики зазвичай живуть досить довго не тому, що і мені цього хочеться, і пишуть теж досить довго (я проаналізував біографії). Часом, звичайно, є ситуації, коли вже не варто писати, варто зупинитися (як у футболі, варто піти з поля ще тоді, коли аплодують, а не коли освистують). Ну чому пізно? В науці мені цікаво. Після того, як я очолив кафедру, я пороздавав усі нормативні курси своїм доцентам і тепер працюю лише з магістрами та аспірантами. Чому це приносить задоволення? Мені доводиться працювати з тими, яким цікаво і які мають дослідницький потенціал. На іспитах інколи є сумний досвід зустрічі зі студентами, які дуже погано орієнтуються в елементарних речах, наприклад, географії. Це наштовхує на думку, про не зовсім продумані кроки в організації навчального процесу не лише в університеті, але в школі, зокрема. Мені видається, що останні міністерські рішення щодо вищої освіти не сприяють розвитку науки в університетах. Обмеження навчання лише бакалавратом, з не до кінця прописаними роз'ясненнями, ким є бакалавр та де він може працювати, переведення магістратури повністю на платну форму, в комплексі ці чинники можуть суттєво підірвати перспективи розвитку наукової складової в університеті. [Автор. Упущено сюжет про вчителя і помічника, який розпалює п'єси і допомагає з копання городу].

²⁰ Іван Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство*. (Київ: Наукова думка, 1984); Іван Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство*, 2-е видання, із змінами і доповненнями. (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999).

²¹ Мирон Кордуба, *Історія Холмицини й Підляшшя*. (Краків: Українське видавництво, 1941).

²² Іван Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство*. (Київ: Наукова думка, 1984), 109.

Данило Ільницький: *Пане Левку, Ви задали про Миколу Вінграновського і тут з'являється така широка тема як література на історичні сюжети. Дебати, бійки, сварки істориків з митцями. Якою є Ваша думка на цю тему і кого з літераторів Ви вважаєте письменником, який найкраще зобразив історичні теми, але при цьому не пошкодилася естетична вартість?*

Леонтій Вікторович: Перший письменник, якому це вдалося – це Вільям Шекспір (1564–1616). По ньому можна вивчати історію не тільки Англії. “Ромео і Джульєта” – це “Веронські хроніки”²³, які були опубліковані в Англії, сюжет “Гамлета” – це частина тексту Саксона Граматика²⁴. Шекспір геніально опрацював ці історичні тексти. В історичній сазі Гамлет розправляє з усіма своїми кривдниками і гине за інших обставин. Діда Гамлета, до речі, звали Рюрик (це замітка для прихильників слов'янських коренів цього імені). Єдине, що б я йому закинув, але він тут не винний, бо слідує за “Тюдорівською хронікою”²⁵, це Річард III²⁶ в тому всьому, що йому приписували, не був винний. Що стосується М. Вінграновського, то познайомився я з ним також завдяки Є. Безніску у майстерні Т. Бриж. В той час він писав свого “Наливайка” і шукав матеріали²⁷. Я допомагав йому підшукати матеріали, навіть поезію кримського хана Газі-Гірея II (?–1607) (псевдонім Газайї)²⁸, перекладену українською, що є рідкістю, бо цей кримський полководець писав мовою фарсі (давньоперською). Натомість М. Вінграновський ці всі матеріали відклав і змалював фантазійний образ козацького ватажка Северина Наливайка (бл. 1554–1597), в стилі свого вчителя Олександра Довженка (1894–1956). Він запросив мене до себе додому (вул. Чукаріна) поглянути текст. Я приїхав, почитав і сказав, що текст варто спалити. Опісля в нас було тривале обговорення “без краваток” з великою кількістю алкоголю. Ми довго сперечалися, а дружина М. Вінграновського – пані Леся сказала, що після цього візиту більше мене в гості не запрошуватиме. Я порадив М. Вінграновському писати фантастику, а не історичні романи. Адже народ не читає свою історію з праць істориків, а швидше з праць таких талановитих літераторів. І в народній уяві буде такий С. Наливайко, якого він намалював. В тексті було багато різних речей, частину з яких він викинув, але частину таки залишив. Як, наприклад, сюжет про китайську принцесу в українських степах. Я переконував його, що життєпис всіх членів китайської імператорської родини детально досліджений та задокументований і жоден з них не покидав межі Китаю і про це знають усі, хто детальніше цікавився цим питанням. Образ С. Наливайка в тексті не відображає біографії реальної історичної постаті.

Ми усі наслідуюмо своїх вчителів більше, ніж нам здається. І для М. Вінграновського велику роль відіграла постать О. Довженка, який був монументальним митцем. Тому тексти М. Вінграновського звучали монументально, особливо, поезія. Він теж погоджувався з тезою, що до 38-річного віку можна писати поезію, а далі потрібно переходити на прозу. Багато написаних ним прозових текстів дійсно блискучі. Він також вирізнявся тим, що коли більшість поетів пішли в політику, він залишався вірним своєму ремеслу.

Ілля Паршин: *Можна запитання стосовно фаталізму. Як Ви вважаєте, чинник долі в Вашому житті – Ви обрали історію чи історія обрала Вас і Ви змушені були врятувати-врятувати її скоритися?*

Леонтій Вікторович: Я думаю, що муза Клію так вирішила і все. Я багато часу вивчав вікінгів. Телесеріали/фільми створюють нам хибний образ вікінгів, які під дією психотропних речовин поводитися

²³ “Веронські хроніки” – це середньовічний трактат, який охоплює період 1260–1405 рр., отримано доступ 20 липня 2025 р., https://medieval.bodleian.ox.ac.uk/catalog/work_10996

²⁴ Саксон Граматик (бл.1140 – бл.1240) – середньовічний данський хроніст, автор хроніки “Діяння данців” у 16-ти томах.

²⁵ Йдеться про “Хроніку Голіншеда” (1577), де подано синтетичний виклад британської історії у 3-х томах. Англійський хроніст Рафаель Голіншед (бл. 1525 – бл.1582) написав і опублікував її за правління в Англії династії Тюдорів.

²⁶ Річард III (1452–1485) – король Англії

²⁷ Микола Вінграновський, *Северин Наливайко: роман*. (Київ: Веселка, 1996).

²⁸ Борис Черкас, “Газі-Гірей II,” в книзі *Енциклопедія історії України*, редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін., Т.2: Г-Д, (Київ: Наукова думка, 2004), 18. Кілька перекладів поезії здійснив у 1915 р. І. Франко: Іван Франко, “Кримський хан Газі Гірей (1588–1607) і дещо з його віршів,” у книзі *Зібрання творів: у 50 т.*, Т. 13. Поетичні переклади та переспіви, ред. тому Н. М. Магузова; упорядкування та коментарі В. Й. Лук’янової, (Київ: Наукова думка, 1978), 609–613. Згадує творчість Газі-Гірея та переклади Османа Акчокракли А. Кримський у своїй статті: Агатангел Кримський, “Література кримських татар,” у книзі *Студії з Криму, I–IX: відбитки з “Записок Історично-Філологічного Відділу”*, ред. А. Е. Кримський, (Київ, 1930). 165–191.

безстрашно. Насправді, щоб зрозуміти їхню поведінку, треба вникнути в їхню психологію і мислення. Релігія вікінгів дуже цікава. Це єдина язичницька релігія, про яку ми знаємо доволі багато, у порівнянні з слов'янськими віруваннями, які, щоправда, також мають запозичення від вірувань вікінгів. Зокрема, вікінги вірили, що якщо ти загинеш в бою з мечем – тебе чекає рай (Вальгалла). У Вальгаллі п'ють алкоголь і приємно проводять час в жіночому товаристві. Якщо Один захоче покликати вікінга, то навіщо боятися смерті? Відвага вікінгів була свідомим вибором. Тому вони не боялися йти через ті північні моря чи з Норвегії добратися до Константинополя і т. д. Їхня релігія підходила їхньому способу життя та мисленню, тому вони найдовше з усіх європейських народів опиралися християнізації. Рюрик, наприклад, тричі хрестився і тричі повертався до язичництва. Та сама ситуація з нашим князем Олегом. Тому вважаю, що доля відіграє велику роль. Це закладено в людині, хто має задатки, не може не займатися наукою. Особливо сьогодні, наш Інститут українознавства, до прикладу, попри мінімальне фінансування, науковці працюють, пишуть, і у Києві здивовані об'ємами і якістю зробленого.

Більшість справжніх науковців працюють до останнього подиху і всупереч усіляким перешкодам (фінансовим, проблемам зі здоров'ям і т. д.). Так самовіддано працює Ф. Стеблій і працювали Я. Дашкевич, Я. Ісаєвич. Наукова робота приносить задоволення. І так є усюди, наприклад, коли я працював в Інституті ремонту і експлуатації машинно-тракторного парку, доводилося працювати часом ночами. Наукова робота на вихідних чи “після роботи” була відпочинком, стилем життя. Але це доля і інші не займатимуться наукою навіть за великі гроші.

Данило Ільницький: Розкажіть, будь ласка, про родичів? На мапі є здається двоє осіб з прізвищем Войтович.

Леонтій Вікторович: Тут я мав на увазі тих родичів, які вплинули на моє формування. Мені ще не було року, як загинув на шахті батько. Про нього мені розказували дуже мало, згодом я випитував маму і шукав інформацію самостійно. То були такі часи, коли вважали, що мені не потрібно знати зайвої інформації. У дорослому віці був один випадок, коли мені нагадали про батька. Я служив у м. Берегово на Закарпатті. На той час це була прикордонна зона, іноземці не приїздили, в місті мешкало близько 25 тис. населення і було аж 5 шикарних ресторанів, куди можна було приходити або в парадному військовому мундирі, або в костюмі з краваткою. І от після святкування в ресторані “Білий камінь” ми марширували по місту і наспівували “За царя, отечество и веру”. Після цього під час гри у преферанс з “особістом” нашого полку, він запитав мене, чи я, бува, не білогвардієць. Я спочатку не зрозумів. А виявляється, так як я пізня дитина (батько з 1900 р., мама з 1911 р.), то батько після навчання в Львівському кадетському корпусі і Першої світової війни, на яку пішов добровольцем, ще встиг у 1918 р. отримати перше офіцерське звання. Опісля потрапив в УГА (Українську галицьку армію) в 12-ту бригаду, яка за короткий час була інтернована на Закарпатті. Опісля він навчався в Празькій політехніці. А в радянських матеріалах УГА належало до білогвардійських формувань, бо мало свого часу угоду з генералом Денікіним. Тому я числюся як син “білогвардійця” і особіст тому казав, що тільки мені не можна наспівувати такі пісеньки. Мати навчалася на вчительському семінарі (вчителька початкових класів), а вже в 1944 р. вступила в Дрогобицький педагогічний інститут на історичний факультет. У 1945 р. їх вивезли, навчання вона не завершила.

Коли ми повернулися з Сибіру, мамі довелося самостійно все “тягнути” на своїх плечах. Я дитиною захоплювався усім, чим можна було, багато читав. Знайшов в родичів залишки бібліотеки з забороненою літературою і мало не викликав інфаркт у вчительки історії в школі. Вочевидь, ще коли мій батько чи вуйко під час навчання у Празі жили в кімнаті з білогвардійцем, і той передплачував деяку літературу, частина цієї бібліотеки вціліла і потрапила до них. Серед цих книг були перші видання 1920-х рр. Антона Івановича Денікіна. І коли я в школі почав розповідати сюжети з цих книг, вчителька мене зупинила і потім випитувала, звідки я це знаю і казала лише їй таке розповідати, але не на уроках. Це була Галина Тимофіївна Плетінь (родом з Черкащини). Мемуари А. Денікіна цікаві й тим, що на відміну від багатьох військових командирів, він пам'ятав імена своїх загиблих офіцерів, аж до командирів рот і дуже тепло їх усіх згадував. Також ці тексти написані доступно і легко читаються.

Щодо дружини Єви, то мені дуже пощастило, ми одружені вже 43 роки (з 1973 р.). Ніхто не нагородив її, але колись за 25 років військової служби давали медаль (*сміється*). Мушу визнати, що за всі ці роки спроби застосувати мене в домашньому господарстві не принесли жодних результатів. Моя дружина займається цим усім, мене просять не заважати (*сміється*). Тому я можу цілком займатися наукою. Моя дружина має управлінські задатки, так як тривалий час працювала на керівних посадах і досі працює.

Щодо моєї дочки – Наталії Ощипок (присутньої тут), то я дуже хотів, щоб вона стала істориком. Під час навчання в українській школі в Берегові, ми зауважили, що українська мова викладалася найслабше, і під час літніх канікул в бабусі в Миколаєві я віддав її на репетиторство. За порадою друга з Політехніки дочка пішла на заняття до доцентки кафедри української філології Ірини Йосипівни і вона переконала її вступати на філологію. Від історії відраджувала тим, що мовляв, якщо вона щось напише, думатимуть, що це я допомагав. Так склалося. Мій перший внук народився, ще коли дочка проходила дипломну практику, і це трохи відтермінувало її подальшу аспірантуру і успішний захист дисертації. Вона продовжує займатися наукою, зокрема, і тут в Інституті, також працює в гімназії в Миколаєві. Внуків у мене троє. Внучка вже ствердно заявила, що історію не обиратиме. А старшого внука я тягав зі собою на конференції, розкопки, в музеї, в Санкт-Петербург, Крим і це його цікавить, але він обрав собі за фах теоретичну фізику.

Данило Ільницький: Ви згадали різні місця, які відвідували з внуком. Розкажіть нам більше про Вашу інтелектуальну географію – куди і як часто Ви їздили?

Леонтій Вікторович: З Петербургом пов'язано дуже багато. Вперше я відвідав місто ще в студентські роки – я входив до збірної області з кульової стрільби (був кандидатом в майстри спорту) і саме там відбувалася центральна рада “Буревісника”. Ми пробули там тиждень і місто зачарувало нас. Згодом, під час роботи на виробництві та в Інституті ремонту та експлуатації я ще кілька разів відвідував місто (в рамках 2-місячних курсів в Академії транспорту, під час відряджень, на екскурсіях зі своєю дочкою). Під час цих поїздок я старався заглянути теж в бібліотеки та архіви і та, я знаходив те, чого не можна було знайти у Львові (н. п. матеріали “по спецдопусках” за моїм науковим квитком з Інституту ремонту та експлуатації, навіть, твори М. Грушевського).

Під впливом М. Вінграновського і наших суперечок на тему “як писати художній твір”, я радив йому писати історичний роман так, щоб в ньому не було жодного вигаданого персонажа і жодної вигаданої ситуації. Він попросив мене показати як це має бути і написати такий роман. Я тоді ще був молодий, задиристий і взявся за це. Твір я назвав “Пори року”, відповідно було заплановано 4 частини. Події розгортаються в епоху Петра I (1682–1725), а Україну розглянуто на тлі подій в європейському контексті. Роман був написаний тоді, коли була радянська цензура і не все можна було писати як хотілося. Потрібен час, щоб це переробити, поредагувати і опублікувати. Самі події можна показати в іншому світлі. Наприклад, битву під Віднем я описував на основі 32 джерел, які показували її з різних ракурсів та крізь призму сприйняття різних людей, які були її учасниками. Це надзвичайно цікава епоха – епоха блискучих полководців, митців, композиторів (мій улюблений Вівальді тоді жив і творив).

Також дуже багато людей, пов'язаних з цим містом. Недавно у Львові був професор Олександр Мусін, який виступав в Українському католицькому університеті. Там є багато людей (нащадки тої “старої” інтелігенції), які відрізняються від москвичів. На тлі Росії Петербург вирізняється, є більш прозахідним та інтернаціональним. Сучасна російська влада негативно оцінює західні вектори політики Петра I, як руйнівника самобутності Росії. Так вони оцінюють і нашого короля Данила (“полководець – хороший, політик – нукудишний, с кем он связался – с немим Западом”), якому протиставляють Олександра Невського, що пішов на співпрацю з монголами. На їхню думку, ми – Євро-Азія з власним шляхом.

Петро I дотримувався іншого політичного напрямку. Стосовно біографії Петра I, то зібрав непогану підбірку матеріалів до біографії, як не дивно, О. Пушкін, однак книга не була опублікована. Він зібрав більшість державних указів Петра I і на їхньому прикладі прослідкував його трансформацію як політика. Спочатку Петро I дійсно прагнув зробити Росію європейською країною (запровадити магдебурзьке право, виборність і т. д.), однак народ був до цього неготовий. А після Полтавської битви 1709 р. всі його укази містять схожі пункти: за невиконання “рвать ноздри, бить кнутом”, засилати на будівництво форту чи Ладозького каналу, або ж в Сибір. А починалося все по-іншому. Тут теж втрутилася доля. Якби не було того перевороту, якщо б його сестра не захопила владу, якщо б його не вигнали з Кремля і він не потрапив в Преображенське село, де по-сусідству знаходилася “Німецька слобода”, де мешкали вільні люди, він це побачив і йому це сподобалося, то тоді б не було жодних реформ, він став би типовим російським царем як і його попередники. Однак життя його зламало і ця трансформація показує це. Щодо українського сліду в цій епосі: І. Мазепа був другим кавалером Ордену Андрія Первозванного, всі ієрархи (єпископи), митрополити, поставлені при Петрі –

вони всі з України (вихідці з Києво-Могилянської Академії). Ці інтелектуали підказали Петру, що держава є не “Великим князівством Московським”, а спадкоємицею Русі, а він є імператором “всеросійським” і сама назва “Росія” є також творчістю згаданих українських інтелектуалів, зокрема, Феофана Прокоповича (1681–1736), який тоді став головним ідеологом цих речей. Зверніть увагу, як дід Петра I, під час наступу поляків на Москву, звертається до населення – не російського, а до московського, і називали себе люди “московитами”. Лише після прийняття імператорського титулу з’являється термін росіянин, “великорос” і т. д.

Питання від слухачів

Микола Литвин: Ви часто буваєте за кордоном (Польща, Угорщина і т. д.) Чим ми, українські науковці, гірші чи кращі, чого нам не вистачає чи чим ми вивисуємо себе?

Леонтій Вікторович: Для усіх українців характерно, що ми хочемо бути “більшими католиками ніж Папа Римський”, на це звертав увагу ще Я. Дашкевич. Наприклад, жоден польський історик чи літератор не будуть критикувати А. Міцкевича і т. д. Українці собі це дозволяють, а також стараються сподобатися. Наприклад, зараз відбуваються розкопки у Червені²⁹. Молоді польські археологи бачать, що серед знайдених артефактів немає польських матеріалів, всі знайдені матеріали є руські та візантійський імпорт. І у Польщі значна кількість людей не хоче у це вірити, хоча це все опубліковано і матеріали експонуються на виставках. Свого часу, коли Анджей Буко (Andrzej Buko)³⁰ розкопав частину дитинця у місті Холм, він опублікував низку статей. Почалися розмови, що це неможливо, щоб Русь могла це зробити (кам’яне будівництво; наявність серед артефактів пальчикової готичної цегли; період після монгольського розгрому, коли майже ніде нічого не будувалося, а тут таке будівництво). Українці в таких випадках завжди толерантні, бо боїмося когось образити і зіпсувати стосунки. Візьмімо до прикладу наші енциклопедії, ми боїмося написати про Перемишльське чи Холмське князівство, бо ці території є тепер у складі Польщі. Однак написати про них, це зовсім не означає претендувати на ці території. Ми боїмося сказати, що Чернігівська земля доходить до ріки Москви і Пахри. Колись в Донецьку у 2005 р. на захисті докторської дисертації Бодрухін Володимира Миколайовича він приніс карту з межами Чернігівської землі з Москвою на кордоні³¹. Вчена рада на захисті (здебільшого спеціалісти з питань 19–20 ст.) була шокована і розгорілася жвава дискусія. Як опонент я подарував комісії свою книгу “Князівські династії” і під час свого виступу змушений був відступити від традиції (передав написаний відгук комісії) і розповів про деталі цього географічного випадку. У 13–14 ст. Чернігівська земля дійсно сягала р. Москви, а місто Москва було прикордонним, зокрема, знаємо, що там відбулася зустріч сіверського князя з володимиро-суздальським і нічого дивного в цьому немає. Комісія поставила і мені запитання, хоч опонента зазвичай не допитують: чи можемо ми претендувати на ці території зараз? (сміється) Я відповів, що якщо б Україна була правонаступницею Чернігівського князівства – тоді так, а так як ми є правонаступниками УРСР – то не можемо. А щоб комісії було легше прийняти запропоновану дисертантом мапу, я наголосив, що укладачем мапи був імперський історик і йому було це дозволено зобразити саме в такий спосіб. До речі, у лютому 1914 р., коли передчуття майбутньої Першої світової війни висіло у повітрі, генерал П. Дурново³², колишній міністр внутрішніх справ, попросився на прийом до російського імператора Миколи II і подав йому “Меморандум”³³. В цьому документі йшлося про те, що Росія не має вступати в майбутню війну на стороні Антанти проти Австро-Угорщини та Німеччини – це буде небезпечно і нічого корисного не принесе. В документі він також прорахував участь Болгарії у війні на стороні

²⁹ Червен – це одне з літописних “Червенських городів”, нині городище біля с. Чермно Тишовецької гміни Люблінського воєводства, Польща (Дмитро Вортман, “Червенські гради,” у книзі *Енциклопедія історії України*, Т. 10: Т–Я., редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін., (Київ: Наукова думка, 2013), 490). Інформація про проекти археологічних розкопок вже реалізованих та поточних, а також переліки публікацій, які постали в результаті проведених досліджень представлено на сайті “*Grody Czerwieńskie. Złote jabłko polskiej archeologii*,” доступ отримано 15 серпня 2024 р., <https://grodyczerwieńskie.pl/>.

³⁰ Сторінка вченого на платформі Academia.edu, отримано доступ 20 липня 2025, <https://pan-pl.academia.edu/BukoAndrzej>

³¹ Володимир Бодрухін, *Князівська влада і проблеми державотворення в Україні (XII–XIV ст.): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук наук*, (Донецьк, 2005).

³² Петро Павлович Дурново (1835–1919) – російський державний і військовий діяч, генерал від інфантерії,

³³ П. Дурново, “Будущая англо-германская война превратится в вооруженное столкновение между двумя группами держав”, *Красная новь*, № 6 (1922): 178–199, доступ отримано 20 липня 2025 р., [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0_\(%D0%94%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE\)](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0_(%D0%94%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE))

Четверного союзу, та необхідність Антанти допомагати Румунії у боротьбі на Балканах. Претензії Росії на протоки Босфор і Дарданелли ні в якому разі не будуть підтримані союзниками, а тому участь у війні не має сенсу. В кращому разі Росії віддадуть Галіцію (Галичину). А в Галіції живуть українізовані уніати і якщо вони об'єднаються з “мазепинцями”, це може розвалити Російську імперію. Ці речі цілком випадково відшукали моя дочка, а я от зараз забираю її “хліб”.

Яким чином ця карта опинилася у генерала Дурново, і чому він з засторогою ставився до галичан? З Миколаєва походить перший доктор географії Львівського Університету – Григорій Величко (1863–1935)³⁴. Він свого часу був на засланні разом з Михайлом Мочульським, біографію та діяльність якого досліджує моя дочка³⁵. У мемуарах М. Мочульського про генерала Дурново є спогад, що той всім розказував про той “Меморандум”, опублікований згодом академіком Євгеном Тарле. Також в мемуарах Мочульського є спогади жандармського генерала Герасимова, який зазначає, що Дурново носився з картою, намальованою одним “ученым галичанином”, яким виявився Григорій Величко. В 1892 р. Г. Величко поїхав до Санкт-Петербурга і за порадою колег спробував опублікувати цю карту – початково як “Українську етнографічну карту”. Щоб пройти цензуру, назву було підредаговано на “малоросійську карту руського народу”. А коли цензурний комітет детальніше проаналізував карту, де кордони сягали річок Москви та Пахри, а ще там був Таганрог і були ще анклавні на Кавказі, то звичайно, що публікацію заборонили. Він потім опублікував карту в нас в НТШ (1896)³⁶. І от ця карта переконала П. Дурново в тому, хто такі галичани і які питання вони ставлять перед собою. Ці моменти показують чому галичани до сьогодні є небезпечними. Так склалося історично, це доля. Ми жили в тій Європі, до якої Петро I Росію не дотягнув. У нас в містах обирався міський уряд, міське населення було вільним, з 1848 р. і сільське населення стало вільним і яким би не був Галицький сейм, але до нього обирали навіть селян, були свої школи, були свої партії, можна було дискутувати. І нарешті греко-католицькі священники по селах, які спілкувалися українською, могли дати освіту своїм чисельним дітям – старші обирали духовну кар'єру, середущі військову, вчительську чи адвокатську, і так закладатися початки української інтелігенції.

Ілля Паришин: Чим для Вас є мистецтво? Хобі чи засіб для розрядки і відпочинку?

Леонтій Вікторович: Молодість – це найкращі часи. Я згадую часто згадую часи, коли я навчався в Львівській Політехніці. Тоді у Львові був “Лекторій”, куди приїжджали фахівці з мистецтва, наприклад, з Петербургу (тогочасного Ленінграду) з Ермітажу і читали лекції з презентаціями про музейні колекції світу і художників. Вартість квитків в “Лекторій” була навіть вищою за вартість квитків на футбол. А якщо додати, що у Львові ще була Картинна галерея, регулярні виставки, багато митців та художників. З Є. Безніском я познайомився випадково, але багатьох інших митців я знав особисто і ходив на їхні виставки. Це затягувало. Також мені пощастило побувати у найвідоміших музеях світу, до прикладу в Уффіці, також в галереях Німеччини і Польщі, і звичайно всюди у нас і в цілому Радянському Союзі (Одеський музей, Київські музеї, Ермітаж, “Третьяковка” і ін.). Через роботу я часто їздив у відрядження і бонусом до них була змога відвідувати різні музеї. І той досвід побаченого залишається зі мною і до сьогодні. Також я зауважив, що художники, на відміну від композиторів і поетів, живуть дуже довго. Наприклад, щодо Безніска-старшого, то його пізні картини, написані уже перед самою смертю, були кращими за ранні праці. У багатьох художників схожа ситуація. Наприклад, Леопольд Левицький, працював буквально до останніх днів.

Юрій Яремко: Ви сказали, що українці стояли біля витоків імперської історії Росії, а головним ідеологом Російської імперії згадували Феофана Прокоповича. І так виглядає, що українці колись і зараз розвалювали її і водночас будували, такі два протилежні процеси. В мене склалося таке враження, що вони хотіли якимось способом її опанувати. З чого це все почалося? Нічого з того не вийшло, тому що народи дуже сильно відрізняються і злити їх воєдино неможливо. Мене цікавить питання витоків згаданої Вами вище карти. На Вашій

³⁴ Сергій Кот, “Величко Григорій,” у книзі *Енциклопедія історії України*, редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін., Т. 1: А–В, (Київ: Наукова думка, 2003), 472.

³⁵ Наталія Ощипок, *Михайло Мочульський у літературному процесі кінця XIX – початку XX ст.: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук*, (Львів, 2009).

³⁶ Григорій Величко, *Народописна карта українсько-руського народу*, літограф А. Андрейчин. (Львів: Просвіта, [1896]), 1 багатоколірна карта, розміри: 79Ч129 см.

мані інтелектуальної біографії чільне місце займають постаті короля Данила Романовича та Лева Даниловича. Які політичні плани були у короля Данила і що б він хотів досягнути, якби все склалося, як він собі задумав.

Леонтій Вікторович: У нас є один стереотип, що слов'яни і відповідно українці – це дуже мирний народ, який ніколи нікого не чіпав, всі хотіли його завоювати і т. д. Насправді все було не так. Київська Русь була потужною імперією і, як кожна імперія, вона мала амбіції. Данило Романович – спадковий князь, який походив від головної гілки Рюриковичів, чиї дід і батько були великими князями київськими. Він бачив одне – державу Русь, звільнену від монгольського впливу, всю потужну з усіма колоніями аж до самої крайньої півночі. Не будував він ніякої української держави, для нього Русь була державою. Ми не звертаємо уваги, що ці племена угро-фінські продовжували асимільовуватися, а основним предметом експорту тієї держави були раби, і рабами часто були угро-фіни, які не хотіли асимільовуватися (не приймали християнство). Всі ті антифеодальні повстання, які характеризують Русь, це повстання на півночі, і очолювали їх волхви, це повстання тих угро-фінських народів, яких на сьогодні немає. Наприклад, був народ ерзя (ерзянська колонія Чернігова), був народ мурома, народу вебсів залишилося кількадесят тисяч – це все території північніше Москви аж до берегів Білого моря, якщо не брати комі-пермяків і карелів. Таким чином, Русь як імперія через асиміляцію розширювала свої межі. Коли Данило поїхав до Бату, то отримав добрий ярлик на дві землі – Волинську і Галицьку, з якого інші (н. п. О. Невський) дуже б раділи. Але Бату дав йому зрозуміти, що ніякого відродження не буде і тепер він будуватиме відносини з кожним князем сам, бо тепер існує єдина імперія на землі – монгольська і єдиний закон – Яси Чингізхана. Данило, приймаючи корону від Папи Римського, порушував васальну присягу Бату. На це історики чомусь не звертають увагу. І тому Данило так довго від корони відмовлявся, він чекав на смерть Бату, був добре проінформований. Бату хворів на прогресуючий параліч, не поїхав на Великий Курултай і не кандидував на місце великого хана. Данило чекав смерті Бату, яка звільняла його від присяги. І, напевно, ще б трохи потягнув, якби той секрет не був відомий Олександрові Невському. Напевно, Папа Римський розіслав свої грамоти, отримав їх і О. Невський. Зятем Данила був суздальський князь Андрій, молодший брат О. Невського. Цей родинний союз був політичним рішенням. І Олександр поїхав до Сартака, старшого сина Бату, який фактично відповідав за той весь улус і розповів йому цю історію. Тому майже одразу ми маємо напад монголів на Кременець і похід раті Неврюя (1252 р.) проти Андрія. Першим завданням цієї раті було захопити дочку Данила в Володимирі, майже детективна історія як їй вдалося втекти. Російські історики хотіли знівелювати ці літописні відомості, припускаючи, що був інший князь Олександр. Однак про існування іншого одноіменного князя з Рюриковичів в той час немає. О. Невський пішов на такий вчинок свідомо, бо після цього монголи поставили його великим князем володимирським. І після того почалася війна з монголами, яка завершилася тим, що Данило опинився в останній еміграції в Угорщині. З 1260 по 1262 рр. ви не знайдете його на сторінках Галицько-Волинського літопису. Еміграцію підтверджує і те, що він в 1260 р. у складі угорського війська брав участь у битві під Кресенбрунном. А повернувся він сюди після смерті Бату, коли вже був Берке і почалася його боротьба з Хулагу за Азербайджан. На Кавказі почалася війна і Данило повернувся хворий, але з надіями реалізувати свій початковий план. Союзниками Данила були польські князі, Литва та угорський король і родич, тесть Льва Даниловича, а також Тевтонський орден (через Папу Римського). В складі Тевтонського ордену навіть були хрестоносці з Іспанії з ордену Калатрава.

Що зробили монголи, коли з'явилась рать Бурундая? У них була прекрасна розвідка, вони про це все знали і застали князів зненацька. Данило не поїхав до Бурундая, бо його за порушення присяги одразу б стратили. Послали Лева і Василька і Бурундай поставив їм вимогу – зруйнувати укріплення основних міст, що робило міста і землі беззахисними. Далі монголи пішли походом на основних союзників – Литву. Цей похід завершився тим, що Литва взяла в полон Романа Даниловича, і він загинув. В той же час відбулося повстання прусів проти Тевтонського ордену і це вибиває на кілька років його з можливого союзництва. Далі Бурундай іде під Сандомир, бере його штурмом і вирізає все населення. Для чого? Щоб налякати польських князів і відбити їм бажання допомагати Данилові. Угорців вони знеохочують ще раніше через посольство, де погрожують завдати Угорщині більших руйнувань, ніж за Бату. Із Сандомира Бурундай посилає посольство до короля Франції – Людовіка IX Святого з вимогами до європейських володарів стати васалами монголів або ж готуватися до нового походу монголів на Європу. Європа 2 роки в заціпенінні очікувала походу. Насправді ж Бурундай швидким маршем повернув через Галицьку землю назад, за 2 місяці вже був в Азербайджані і брав

участь в бойових діях там. Однозначно, що Данило бачив своєю метою всю Русь, на той час ще поділу не було. Північ ще не була до кінця асимільована, а панівним було слов'янське населення. Зокрема, зі слов'янських груп племен на території Росії найбільше було чернігівських сіверців, в'ятичів підчернігівських та кривичів словенських.

Микола Литвин: *Більшість істориків пишуть про негативи золотоординського фактору, знаю, що Ви маєте намір написати статтю про позитиви (суспільні, економічні, культурні і т. д.).*

Леонтій Вікторович: Позитиви повністю використав Лев Данилович – він використовував підлеглість і свій союз з Ногаєм, використовував ординські сили у своїй боротьбі за польський престол, брав участь у боротьбі за угорський престол і т. д. Скрізь йому допомагали ординські війська. Щодо культурних впливів, варто пам'ятати, що Чингізхан не завойовував нові території лише заради того, щоб їх завойовати і прославитися. В монголів була цікава програма (чимось схожа на програму Александра Македонського і згодом Карла Великого): всі вони боролися за те, щоб був загальний мир, тільки Карл Великий бачив цей мир християнським (всі народи мали стати християнами). Монголи виходили з того, що творець всього суцього – Тенгрі заповів Чингізхану добитися загального миру і благоденства. Якщо всі народи приймуть Ясу Чингізхана (звід законів) і підкоряться, тоді війн не буде, а буде лише процвітання. Уявіть, вони зробили дорогу із Каракорума в Монголію на Волгу. Ця дорога мала ями-станції, де мінялися коні, вона була безпечною (захищеною від розбійників). Тим народам, які визнавали їхню зверхність, вони видавали ярлик – грамоту від правителя і не втручалися в справи жодної релігії. Вони вважали, що над всіма релігіями є Тенгрі і якщо ці релігії відрізняються, то нічого страшного. Дослідники відзначають, що на це міг вплинути притаманний монголам примітивізм. Бо окрім Тенгрі, спільного для всіх кочівників, монголи ще мали бога війни (Сульде), який являвся в вигляді білого коня Чингізхана. Монголи не були впевнені, чия релігія ближче до Тенгрі, і боялися проклять від інших та втрати підтримки Тенгрі, тому були віротерпимі. Мені вдалося побувати в Каракорумі (Монголія), в 800-річницю зішестя на престол Чингізхана (2008 р.). Цікавим є планування міста. Принцип “місто без стін” – монголи вважали, що укріплення не мають жодного значення, бо їх можна легко зруйнувати. В центрі кожного кварталу храм. І ті наші ремісники, особливо майстри і зброярі, яких монголи забирали, не були рабами, а жили в непоганих умовах і користувалися усім на рівні з монголами, що було частиною їхньої політики. Монголи контролювали рух товарів і, зокрема, завдяки ним в Європу потрапили експортні предмети розкоші з Китаю. Перше, що запозичив Данило Романович – це монгольське озброєння, воно було дешевше від європейського і місцями ефективніше. Запозичили китайські металеві машини. А негативним було те, з чим він боровся – визнання зверхності монголів. Якщо ти визнаєш політичну зверхність, то можна було користуватися цими всіма благами цивілізації. Монголів не цікавив внутрішній устрій, вони були прагматиками і проводили перепис населення, чітко визначили об'єми плати (виходу). До речі, на цьому переписі населення і визначенні, хто скільки має платити, було збудовано Московське князівство. Московські князі брали в інших князів данину на вихід в Орду і потім за борги забирали їхню територію, навіть не завойовуючи її. А монголів цікавив лише дохід з цих територій. З деяких територій вони брали війська. І, наприклад, в Ірані в складі монгольського війська брали участь війська східних князів, і грузини, і вірмени.

Ігор Соляр: *Одним із напрямків вашої біографії на мапі є “держава” і відомо, що якийсь період ви очолювали районну адміністрацію в Миколаєві. Як Ви як інтелектуал бачите нову модель управління державою в сьогоднішній Україні і перекиньте вектор на реформування НАНУ в руслі збереження інституцій.*

Леонтій Вікторович: Я ніколи не був політиком. Все набагато банальніше. Мій досвід управлінця радше негативний, хоч був ряд веселих історій. Так сталося, що одруження моєї дочки стало причиною мого переїзду з Берегового до Миколаєва. У 1994 р. моя дружина працювала завфінвідділом у Береговому, а я працював головним інженером великого підприємства (Берегівського меблевого комбінату). У Миколаєві треба було розпочинати все спочатку. На самому весіллі мої друзі жартували, що в Миколаєві немає кому балотуватися (в той час голову райдержадміністрації ще обирали). І в той час я з академіком С. Павлюком балотувалися – він а обласну адміністрацію, а я в районну.

Жоден з нас не виграв, ми зайняли другі місця. Але той, хто виграв вибори в районі, був теж випускником Політехніки і запропонував мені посаду першого заступника. І так я опинився Миколаївській райдержадміністрації Львівської області, де я відповідав не за гуманітарні питання, а відповідав за промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок і комунальну сферу, за все найгірше. А згодом, коли я захистив докторську дисертацію, то мої колеги жартували, що вченому немає сенсу працювати в адміністрації. Згодом голову адміністрації зняв В. Медведчук, а наближалися президентські вибори, де він планував брати участь, і я переживав, що нас змусять агітувати за нього. Тому мій адміністративний досвід був веселий. А ще в ті роки були перебої з виплатами зарплати, зокрема, вчителям, і вони на це дуже погано реагували. Всі претензії були до адміністрації, ніхто не вірив, що держава не виділяла гроші. На заводах платили хто чим – мишоловками, шинами і т.д.. Процвітав бартер. А також був час міжконфесійної боротьби, яка мене мало зачепила. І вона доходила до абсурду, наприклад, мого колегу, завгуманітарних питань, майже 3 дні тримали в церкві в Роздолі, витягав його звідти спецназ. Це стало для нього психологічною травмою і підірвало здоров'я, він більше не міг працювати з людьми в таких напружених ситуаціях. Також це був час реформаторів, які знищували промисловість, роблячи акцент на дрібному господарстві, що викликало масове безробіття. Наприклад, колгоспи були пережитком минулого і їх потрібно було розвалити, але натомість не було створено нічого. Єдине, що веселе залишилося з тих часів – питання людей, чи маю я завод, чи ресторан, чи гектари землі і т. д.

Україна після здобуття незалежності опинилася без політичної еліти. Кожен наступний склад парламенту був гірший від попереднього. Подивіться на рівень спілкування. Їм не завадив би короткий курс з евристики – мистецтва ведення суперечок. Ніхто один одного не слухає.

Також, я вважаю, що міністри не мають бути політиками, а мають бути спеціалістами в своїй сфері та збирати команди спеціалістів. Пригадую випадок з цистерною з фосфором, яка перекинулася під Ожидовом у 2007 р. і те, що її спочатку гасили водою, чим спричинили гриб випарів, які і були найнебезпечніші. А все тому, що було виконання наказу гасити, але не було консультації зі спеціалістами.

Також, проблемою є те, що в Україні немає політичних партій. Є клуби і політики переходять з одного в інший. Поки-що нам щастить, бо зараз є сприятлива політична кон'юнктура. Однак треба відмітити, що наша влада підігрує зовнішнім викликам, які стоять перед Україною (питання енергетичної незалежності – вартість енергоносіїв і т. д.).

Ми всі підсвідомо хочемо, щоб був лад і десь, можливо, припускаємо погодитися на диктатуру. І я про це думав, читаючи останню книгу Миколи Романовича Литвина про українсько-польську війну³⁷. Покійний Я. Дашкевич казав, що в цей період політики були великі, бо вони тоді дійшли до висновку, що парламент потрібно закрити і передати всю владу диктатору. Але коли дивлюся, хто серед претендентів на потенційного диктатора, то також стає страшно. Однак, краще від демократії ніхто нічого не вигадав.

В мене є надія все-ще на нашу молодь, на студентів, яким набридне голосувати за будь-кого.

Армія не має лідерів, вождів, за якими б пішли. Політичних партій у нас нема.

Олігархи мають свої інтереси і хоча намагаються фінансувати соціальні чи освітні проекти (н. п. Д. Фірташ), прагнуть ще щось “вхопити” (питання підвищення цін на енергоносії, субсидій і т. д.)

Військо не в стані функціонувати без логістика (немає єдиного командування; навіть радянське оснащення цілком розкрадено і т. д.).

Реформи звичайно потрібні, однак вони мають бути продумані. Адміністративна реформа за французькою моделлю у нас не дає бажаного ефекту – об'єднання в межах 20 км вимагає сполучення і логістики.

Національна академія наук України має великий недолік – володіє гарними будівлями у великих містах. В США Академії наук немає, навіщо вона в нас? Якщо ж її ліквідувати і приєднати ті інститути до університетів, то це буде фатальним. В університеті наука є на ентузіазмі людей, які не можуть без науки. При наявному викладацькому навантаженні часу на науку не залишиться, а ще різні непродумані правила (друк, розповсюдження монографій (наприклад, випадок з книгою про Чингізидів³⁸). Я стараюся друкуватися в зовнішніх видавців, не в Львівському національному університеті, бо хочу побачити власні праці опублікованими за життя.

³⁷ Микола Литвин, *Проект “Україна”: Галичина в Українській революції 1917–1921 рр.* (Харків: Фоліо, 2015).

³⁸ Леонтій Войтович, *Нащадки Чингіз-Хана: вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів.* (Львів, 2004).

Данило Ільницький: *На завершення таке запитання – хто такий історик, чим він має займатися, що він має робити, на що звертати увагу? Образ історика для пересічного сучасного українця. Що характеризує історію як галузь діяльності і які інтелектуальні принципи має сповідувати історик?*

Леонтій Вікторович: Тут багато моментів, не так просто відповісти. Бернард Шоу казав, що особливістю історії є те, що вона ніколи нічого не вчила і не навчить. І, відповідно, кожен наступас на “граблі” по-своєму. Тому історик не повинен бути вчителем. З іншої сторони, без пам’яті про минуле не може бути народу і не може бути майбутнього. Середньовічні історики вимагали від авторів наступні критерії: не потрібно вигадувати, якщо чогось не знаєш – відкрито признатися; нікого не потрібно ідеалізувати; не потрібно ставати на чиюсь сторону і т. д. Цілком дотриматися цих принципів, на мою думку, неможливо. Існують національні історіографічні школи і оминати їх неможливо. І студент-екстерн Володя Ульянов (Ленін), студент посередній, який сплутав феодалізм з кріпосним правом, але правий він був, коли говорив, що історія – це наука партійна. Вона зараз б’ється скрізь і на кожному кроці. Наприклад, досі з’являються праці, навіть в наших західних сусідів з шовіністичним відтінком (останні книги про історію Львівського університету чи нарис історії Польщі для українців)³⁹. Зокрема, викликає велике застереження відсутність в синтетичній праці з історії Польщі в середньовічному періоді згадок про міждинастичні шлюби (в кожній лінії Пястів було 4–5 шлюбів з Рюриківнами і навпаки), ці тісні родинні переплетення. Якщо ці речі упущені, то велике застереження викликає опис інших періодів. Тобто на сторінках нових книг боротьба не припиняється. Інший приклад – лендзяни М. Парчевського, які тягнуться майже до Дніпра (від лендзян походить угорська назва поляків – ляндер і наша назва – ляхи). Щоб ця версія спрацювала, треба десь розмістити білих хорватів і їх переселяють за Урал, що суперечить наявним археологічним джерелам. Навіть питання щодо акту коронації Данила. Ще в 15 ст. Ян Длугош спершу написав інформацію про коронацію, ідентичну з літописами та книгою папського сповідника Марка Кальві. Згодом це закреслив і на маргінесі дописав бздуру, що коронація була на кілька років раніше, що папський легат без папи взяв і коронував, бо Данило хотів їх обманути і т. д. Вийшло 4 академічні видання Длугоша і в жодному не зазначено, що це пізніша вставка. На конференції з нагоди 600-ліття Длугоша я ці речі в доповіді розглянув⁴⁰. А звернула на них увагу першою дочка В. Семковича – В. Семкович-Зарембіна ще в 1946 р. Ніхто мені не заперечив. Я запитував редактора останнього видання Єжи Вирозумського, чому це оминули в виданні – він пояснив, що це вже традиція видання і т. д.

Історик не може бути безстороннім. Історик мусить бути патріотом, але біда, коли патріотизм надмірний. У нас теж є такі хиби. Ми ж пишемо, що всі народи походять з України, що ми нащадки трипільців. Не мають слов’яни як індоєвропейці жодного відношення до трипільців, це так якби араби говорили, що вони нащадки давніх єгиптян. Так, це гігантська культура на нашій території, але ми не представники і до того не маємо відношення і т. д. На одній з конференцій, під час суперечки литовських і білоруських істориків, Наталя Яковенко звела ці обговорення до влучного жарту: в Україні ведуться набагато серйозніші суперечки, бо ми вже знаємо, що Ісус Христос походив з Галичини, а звідки Діва Марія – ще тривають дискусії, але скоро встановимо точно.

Історик – це дуже непроста, складна професія. Окрім того, історик має користуватися методологією, яка підходить як слідчим, так і математикам. Якщо хоч одне історичне джерело говорить щось всупереч тому, що ти пишеш, то потрібно ставити знак питання і не стверджувати. Особливо це небезпечно, якщо давати студентам щось вивчати напам’ять і казати, що має бути саме так, а не по-іншому. Потрібно опиратися на ті джерела, які є. Якщо автентичні джерела суперечать якомусь рішенню історика, то це рішення не є правильним. Це дуже важка професія. Вона вимагає неможливого – писати про якусь епоху, не знаючи всього – і образотворчого мистецтва того періоду, не розуміючи тих людей, адже менталітет змінюється. І в різні епохи люди мислять по-різному. А ми дуже часто з рамками нашого мислення стараємося оцінити людей 9–11 ст. І ще є одна проблема – історики, зазвичай, пишуть академічно і звичайні люди не мають терпцю це читати.

³⁹ *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie: Academia Militans*, Adam Redzik ... [et al.]. (Kraków: Wydawnictwo Wysoki Zamek, 2015); *Польща - нарис історії*, за ред. В. Менджецького та Є. Брацісеви́ча. (Варшава: Інститут національної пам’яті, Комісія переслідування злочинів проти польського народу, 2015).

⁴⁰ Публікація на основі доповіді: Leontiy Wojtowycz, “Podwójna” koronacja Daniela Romanowicza: wymysł Długosza czy fakt rzeczywisty?, *Наукові зошити Історичного факультету Львівського університету*, Вип. 19 (2017): 221–233.

Потрібно ще вміти писати доступні для читання тексти. Так вже пишуть західні колеги – французи, італійці. Однак в них також є профдеформації – вони пишуть н. п. про вплив зеленого кольору на битву при Кресі (що б було, якби лицарство було в синіх комбінезонах).

INTELLECTUAL BIOGRAPHY OF LEONTIY VOITOVYCH (Transcript of a Scientific Seminar in 2016 at the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies National Academy of Sciences of Ukraine)

Ivanna PAPA

Ukrainian Catholic University
History Department of the Humanities Faculty, Library
Sventsitsky str., 17, Lviv, 79011, Ukraine
e-mail: ivannapapa@ucu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-6626-4450

This article presents **the transcript** of a seminar that took place on April 21, 2016, featuring Professor Leontiy Voitovych, of blessed memory. This seminar was organized by the Department of Ukrainian Literature at the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, National Academy of Sciences of Ukraine, in collaboration with the Council of Young Scientists of the Institute. The transcript, focusing on **the scholar's intellectual biography**, is accompanied by an introduction and notes containing biographical and bibliographic data. Additionally, a preserved audio recording of the event complements the written material. The text provides insights into the multifaceted personality of the esteemed scholar and the influential factors, including places, ideas, and individuals, which contributed to his intellectual and personal development. During the seminar, Leontiy Voitovych reminisced about influential figures such as his mentor, Yaroslav Isaievych, the artistic couple Yevhen Beznisko and Teodosia Bryzh, the talented writer Mykola Vingranovskyi, history teacher Halyna Pletin, as well as his parents, wife Eva, daughter Natalia, and grandchildren.

Moreover, he highlighted the impact of various cities, including Lviv, Mykolaiv on the Dnister River, Berehove, Krakow, and St. Petersburg, on his intellectual journey. The transcript also delves into significant ideas and events that shaped the scholar, such as Viking fatalism and military history, poetry by François Villon and Arthur Rimbaud, music by Antonio Vivaldi, and the popularization of history through fiction, exemplified by Shakespeare, Vingranovskyi, and Voitovych's own contributions.

Furthermore, the text encompasses reflections on the state of the Ukrainian scientific landscape, challenges, the emerging generation of scientists, educational reforms, and future prospects. The scholar's technical background, managerial expertise, and relatively late transition to history presented both challenges and advantages, as evidenced by his rigorous research methodology, unwavering diligence, and meticulous approach, coupled with his adeptness at forging connections with others. Voitovych underscored the intricate nature of the historian's profession, emphasizing the necessity of employing methodologies akin to those used by both investigators and mathematicians in historical research. The value of this transcript lies in its documentation of the scholar's introspections and his observations on the environment and the broader zeitgeist in which he was immersed.

Keywords: Leontiy Voitovych, intellectual biography, medieval studies, historiography, historians, history of Ukraine

REFERENCES

- Beznisko, Larysa. "Bryzh Teodoziia", u knyzi *Entsyklopediia Lvova*, red. A. Kozytskyi ta I. Pidkova, T. 1: A–G, (Lviv: Litopys, 2007), 285–286. (in Ukrainian)
- Bodrukhyn, Volodymyr. *Kniazivska vlada i problemy derzhavotvorennia v Ukraini (XII–XIV st.): avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia doktora istorychnykh nauk nauk*, (Donetsk, 2005). (in Ukrainian)
- Cherkas, Borys. "Hazi-Hirei II", v knyzi *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in., T.2: H–D, (Kyiv: Naukova dumka, 2004), 18. (in Ukrainian)
- Danylenko, Viktor. "Isaievych Yaroslav Dmytrovych", u knyzi *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in., T. 3: E–I. (Kyiv: Naukova dumka, 2005), 536. (in Ukrainian)
- P. Durnovo, "Budushchaia anhlo-hermanskaia voina prevratytsia v vooruzhennoe stolknovenye mezhdumia hruppamy derzhav", *Krasnaia nov*, № 6 (1922): 178–199, dostup otrymano 20 lypnia 2025 r. (in Ukrainian)
- Fedoniuk, Svitlana. "Nache z inshykh svitiv: istoriia skulptur Volodymyra-Volynskoho", *Volynski novyny: pershe informatsine ahenstvo*, 7 zhovtnia 2016, otrymano dostup 15 serpnia 2024, <https://www.volynnews.com/news/culture/nache-z-inshykh-svitiv-istoriia-skulptur-volodymyra-volynskoho/>. (in Ukrainian)
- Feodosii Steblii (1994–2009): *biobibliohrafichni pokazhchyk*, ukl. Oksana Halevych, (Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka, 2010). (in Ukrainian)
- Franko, Ivan. "Krymskyi khan Hazi Hirei (1588–1607) i deshcho z yoho virshiv", u knyzi *Zibrannia tvoriv: u 50 t., T. 13. Poetychni pereklady ta perspivy*, red. tomu N. M. Matuzova; uporiadkuvannia ta komentari V. Y. Lukianovoi, (Kyiv: Naukova dumka, 1978), 609–613. (in Ukrainian)
- Grody Czerwieńskie. *Złote jabłko polskiej archeologii*, dostup otrymano 15 serpnia 2024 r., <https://grodyczerwieńskie.pl/> (in Polish)
- Holovko, Oleksandr, Lyman, Serhii. "Lev u nautsi, lev u zhytti (do 70-ti richchia Leontii Viktorovycha Voitovycha)", *Ucrainica Mediaevalia*, vol. 4 (2021): 441–455. (in Ukrainian)

- Hyrch, Ihor. “Kupchynskiy Oleh Antonovych,” u knyzi *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in., T. 5: Kon-Kiu, (Kyiv: Naukova dumka, 2009), 506. (in Ukrainian)
- Korduba, Myron. *Istoriia Kholmshchyn y Pidliashshia*. (Krakiv: Ukrainiske vydavnytstvo, 1941). (in Ukrainian)
- Kot, Serhii. “Velychko Hryhorii”, u knyzi *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in., T. 1: A–V, (Kyiv: Naukova dumka, 2003), 472. (in Ukrainian)
- Krymskyi, Ahatanhel. “Literatura krymskykh tatar”, u knyzi *Studii z Krymu, I–IX: vidbytky z Zapysok Istorychno-Filolohichnoho Viddilu*, red. A. E. Krymskyi, (Kyiv, 1930): 165–191. (in Ukrainian)
- Krypiakevych, Ivan. *Halytsko-Volynske kniazivstvo*. (Kyiv: Naukova dumka, 1984). (in Ukrainian)
- Krypiakevych, Ivan. *Halytsko-Volynske kniazivstvo, 2-e vydannia, iz zminamy i dopovnenniamy*. (Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 1999). (in Ukrainian)
- Leontii Voitovych: intelektualna biohrafii. Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, 28 kvitnia 2016, otrymano dostup 15 serpnia 2024, <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=626&fbclid=IwAR20RxCLdFL3t2QiPXDR8YxGS0PBRN6UVsbxgD40TBsXaviF12qKtT1FpAc>. (in Ukrainian)
- Lytvyn, Mykola. “Leontii Voitovych: virnyi lytsar muzy Klio”, u knyzi *Actes testantibus. Yuvileinyi zbirnyk na poshanu Leontii Voitovycha / Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Vyp. 20, (Lviv, 2011), 5–14. (in Ukrainian)
- Lytvyn, Mykola. Proekt “Ukraina”: Halychyna v Ukrainskii revoliutsii 1917–1921 rr. (Kharkiv: Folio, 2015). (in Ukrainian)
- Marchuk, Liudmyla. Teodoziia Bryzh: skulptor i skulptura v ramkakh doby. (Rivne: Volynski oberehy, 2023). (in Ukrainian)
- Martyniuk, Viktor. Intelektualna biohrafii Leontii Voitovycha (seminar '20): [audiozapys], Internet Archive, 10 travnia 2016, otrymano dostup 15 serpnia 2024, <https://archive.org/details/20-Voitovych>. (in Ukrainian)
- Oshchypok, Nataliia. Mykhailo Mochulskyi u literaturnomu protsesi kintsia XIX - pochatku XX st.: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk, (Lviv, 2009). (in Ukrainian)
- Ostapchuk, Viktor. “Mii zemliak Yaroslav Isaievych”, *Historians*, 19 kvitnia 2016, otrymano dostup 15 serpnia 2024, <https://www.historians.in.ua/index.php/en/avtorska-kolonka/1875-viktor-ostapchuk-mii-zemliak-yaroslav-isaievych>. (in Ukrainian)
- Papa, Ivanna. “In memoriam. Naukova spadshchyna Leontii Voitovycha: ohliad studii z istorii Halycha, Halytskoho ta Halytsko-Volynskoho kniazivstv”, u knyzi *Halych. Zbirnyk naukovykh prats*, za red. A. Stasiuka, Vyp. 8, (Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2023), 318–356. (in Ukrainian)
- Parshyn, Illia. “Leontii Voitovych: “Ne zaplachu strazhdanniu y horiu myta”; Naukovi pratsi Leontii Voitovycha”, u knyzi *Voitovych, Leontii. Kniazha doba na Rusi (837–1492). T. 1. Stanovlennia imperii Rus (837–1054)*. (Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2021), 7–60. (in Ukrainian)
- Parshyn, Illia. *Leontii Voitovych. Publikatsii 1975–2016 rokiv*. (Lviv, 2016). (in Ukrainian)
- Polshcha – narys istorii*, za red. V. Mendzhetskoho ta Ye. Bratsysevycha. (Warszawa: Instytut natsionalnoi pamiaty, Komisiia peresliduvannia zlochyniv proty polskoho narodu, 2015). (in Ukrainian)
- Pryshliak, Volodymyr. “Yaroslav Isaievych: nomen est omen”, *Historians*, 15 kvitnia 2016, otrymano dostup 15 serpnia 2024, <https://www.historians.in.ua/index.php/en/institutsiji-istorichnoji-nauki-v-ukrajini/1859-volodymyr-pryshliak-yaroslav-isayevych-nomen-est-omen>. (in Ukrainian)
- Shchodra, Olha. “Istorychni doslidzhennia Leontii Voitovycha”, u knyzi *Actes testantibus. Yuvileinyi zbirnyk na poshanu Leontii Voitovycha. Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Vyp. 20, (Lviv, 2011), 15–29. (in Ukrainian)
- Soliar, I., Voloshchuk, M., Batrak, L., Kashchuk, O., Kozlovskiy, S., Ovsinskyi, Yu., Faida, O. “In memoriam. Voitovych Leontii Viktorovych”, *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 2 (569), (2023): 236–244. (in Ukrainian)
- Tovkalo, Myroslava. “Beznisko Yevhen”, u knyzi *Entsyklopediia Lvova*, red. A. Kozytyskyi ta I. Pidkova, T. 1: A–G, (Lviv: Litopys, 2007), 200–201. (in Ukrainian)
- Tseluiko, Oleksandr. “Leontii Voitovych: u sprazi hynu bilia vodohraiu”, u knyzi *Voitovych, Leontii. Halytsko-volynski etyudy*. (Bila Tserkva, 2011), 5–9. (in Ukrainian)
- Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie: Academia Militans*, Adam Redzik ... [et al.]. (Kraków: Wydawnictwo Wysoki Zamek, 2015). (in Polish)
- Velychko, Hryhorii. *Narodopysna karta ukrainsko-ruskoho narodu*, litohraf A. Andreichyn. (Lviv: Prosvita, [1896]), 1 bahatokolirna karta, rozmiry: 79×129 cm. (in Ukrainian)
- Vinhranovskyi, Mykola. *Severyn Nalyvaiko: roman*. (Kyiv: Veselka, 1996). (in Ukrainian)
- Voitovych, Leontii. “Zoria kniazia Romana”, *Litopys Chervonoii Kalyny*, № 2, (1991): 32–35. (in Ukrainian)
- Voitovych, Leontii. *Kniazivski dynastii Skhidnoi Yevropy (kinets IX – pochatok XVI st.): sklad, suspilna i politychna rol. Istoryko-henealohichne doslidzhennia*. (Lviv, 2000). (in Ukrainian)
- Voitovych, Leontii. *Kniazivski dynastii Skhidnoi Yevropy (kinets IX – pochatok XVI st.): sklad, suspilna i politychna rol: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia doktora istorychnykh nauk*. (Lviv, 2001). (in Ukrainian)
- Voitovych, Leontii. *Nashchadky Chynhiz-Khana: vstup do henealohii Chynhizydiv-Dzhuchydiv*. (Lviv, 2004). (in Ukrainian)
- Voitovych, Leontii. *Udilni kniazivstva Riurykovichiv i Hedyminovichiv u XII–XVI st.: istoryko-henealohichne doslidzhennia: dysertatsiia na zdobuttia nauk. stupenia kandydata istorychnykh nauk*. (Lviv, 1994). (in Ukrainian)

- V Universyteti tryvaie vseukrainska naukova konferentsiia “Istorychni chytannia pamiati profesora Leontii Voitovycha”, Lvivskiy universytet, 17 travnia 2024, otrymano dostup 15 serpnia 2024, https://lnu.edu.ua/v-universyteti-tryvaie-vseukrainska-naukova-konferentsiia-istorychni-chytannia-pam-iati-profesora-leontii-voitovycha/?fbclid=IwY2xjawEskANleHRuA2F1bQIxMAABHQr2nTtCXYf_c-HnbaWgqfxLbxtMV0wvplk9Y-XVqgJdy8teFgXKo7ae5Q_aem_HhUNIVIBxUWa7kTmqm6XYw. (in Ukrainian)
- Vortman, Dmytro. “Chervenski hrady”, u knyzi *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, T. 10: T–Ya., redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in., (Kyiv: Naukova dumka, 2013), 490. (in Ukrainian)
- Wojtowycz, Leontiy. “Podwójna” koronacja Daniela Romanowicza: wymysł Długosza czy fakt rzeczywisty?”, *Naukovi zoshyty Istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, Vyp. 19 (2017): 221–233. (in Polish)
- Zaruba, Viktor. “Lysty zi Lvova [Pam`iati Yaroslava Isaievycha]”, *Historians*, 15 bereznia 2016, otrymano dostup 15 serpnia 2024, <https://www.historians.in.ua/index.php/en/institutsiji-istorichnoji-nauki-v-ukrajini/1834-viktor-zaruba-lysty-zi-lvova-pam-iati-yaroslava-isaievycha>. (in Ukrainian)
- Zubashevskyy, Nazariy, Kozlovskiy, Serhii. “Bibliohrafiia Leontii Voitovycha”, u knyzi *Actes testantibus. Yuvileinyi zbirnyk na poshanu Leontii Voitovycha. Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, Vyp. 20, (Lviv, 2011), 30–54. (in Ukrainian)